

20. YÜZYIL KENT KURAMLARI

Seçil Mine TÜRK*

Gazi Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

e-posta: secilozden@gmail.com

Özet

Yirminci yüzyılın en öne çıkan özelliklerinden biri, kentleşme sürecinin hızlanmasıdır. Kentler, tarih boyunca, kültür ve medeniyetin doğup geliştiği yerlerdir. Kentlerin asıl gelişimi, Sanayi Devrimi sonrasında bunların birer sanayi merkezleri haline gelmeleri sonucu kırdan kente göçün artması ve kentlerin büyümesi ile olmuştur. 20. Yüzyılda kentlerin nüfusunun artmasıyla birlikte kentsel sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde, kentsel yaşamı etkileyen sorunlar ve bu sorunlar için çözüm yolları üretmeye yönelik birçok çaba da kentlerde ortaya çıkmıştır. Bu çabalardan en önemlisi, kent kuramlarının oluşturulmaya başlanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Kentleşme, Kentleşme, Kent Kuramı, Kent Ütopyaları

20TH CENTURY URBAN THEORIES

Abstract

One of the most prominent features of the twentieth century was the acceleration of the urbanization process. Throughout the history, cities are the places where the culture and civilization were born and developed. The main development of the cities occurred with the increase in rural-urban migration and with the urban growth as they became the industrial centers after the Industrial Revolution. In the 20th century urban problems have emerged with the increasing population of the cities. During this period, problems affecting urban life and efforts to produce solutions to these problems emerged in the cities. The most important effort was the creation of urban theories.

Keywords: City, Urbanization, Urbanism, Urban Theory, Urban Utopias

---

* Yrd. Doç. Dr.,

GİRİŞ

Kent planlamasının tarihsel gelişimine bakıldığında 20. Yüzyıl öncesinde önceki planlama düşüncesi fiziksel olarak kentlerin planlanması ve güzelleştirilmesi amacını taşımaktadır. Fakat daha sonra temel amaç kentin fiziksel planlamasının yanında ekonomik, sosyal ve işlevsel planlama unsurları da hesaba katılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda planlamanın temel amacı kentin temel işlevlerine göre planlamanın yapılması kentin gelişiminin ne yönde olması gerektiğinin belirlenmesi ve kentte ortaya çıkabilecek sorunlara karşı önlemler alınarak toplumsal yaşamın yönlendirilmesidir. Bu yüzyılın temel düşüncesi, kentin kent fiziksel görünümünden çok işlevi ve sosyo-ekonomik özellikleri açısından değerlendirilmesidir. Bu nedenle kentler birçok araştırmacının ve kent plancısının üzerinde çalıştığı ve planlama sürecinin kuramsal bir çerçevede değerlendirildiği yerler olmuşlar ve birçok kuram üretilmeye başlanmıştır.

Kuram, olguların nedenlerini, bir düzen içinde oluşup oluşmadıklarını ve aralarındaki ilişkileri aydınlatmaya ve bunların bağlı olduğu kimi yasalar bulunup bulunmadığını ortaya koymaya çalışan bir düşünce sistemidir. Kentbilim kuramı ise, kent adı verilen toplulukların neden var olduklarını, temel yapılarının ve öğelerinin neler olduğunu, nasıl büyüdülerini mantığa uygun sözler ve simgelerle açıklayan düşünce sistemidir. Kent kuramının iki temel amacı vardır. Bunlardan ilki, kentlerin nasıl oluştuğunu, geliştiğini ve kent planlamasının bu gelişim üzerinde ne derece etkili olduğunu ortaya koymaktır. İkincisi ise, önceden saptanan amaçların gerçekleştirilmesi için izlenmesi gereken yolların ve uyulması gereken kuralların neler olduğunu gösterme amacını taşır (Keleş, 2002: 120).

Kent kuramlarını işlevselci ve normatif kuramlar olarak da ikiye ayırmak mümkündür. İşlevselci kent kuramları kendi içinde altı gruba ayrılmaktadır. Bunlar, kentlerin bağımsız parçalardan oluşan varlıklar olduğunu kabul eden kenti bir sistem olarak gören kuramlar, kentleri ekonomik yapılar olarak gören kuramlar, kentleri haberleşme ağları olarak gören kuramlar, önde gelen teorisyenleri David Harvey ve Manuel Castells olan kentleri yarışma mekanları olarak gören kuramlar, kentleri yapılı çevreler olarak gören kuramlar ve kentleri bir kişilik olarak gören kuramlardır. Normatif kent teorileri ise temel olarak dört gruba ayrılmaktadır. Bunlar, kozmik teori, Le Corbusier'in kartezyen kenti örneğindeki gibi bir makine olarak kent, Şikago Okulu'nun teorisinin temelini oluşturan bir organizma olarak kent ve bir takımyıldız olarak kenttir (Stelter, 2001, s.3).

20. Yüzyıldan önceki kent kuramları daha çok kentlerin doğuşunu ve gelişimini açıklamaya yönelik kuramlardır. Kentlerin doğuş nedenlerini farklı kuramsal yaklaşımlara göre değerlendirmek mümkündür. Kuramlar yöntemlerine göre kendi içinde iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki, kentlerin doğuşunu ticaret, pazar yeri, zanaat veya din gibi belirleyici temel bir nedene bağlı olarak ele alan kuramsal yaklaşımlardır. İkincisi ise, kentlerin sadece tek bir nedene bağlı olarak ortaya çıkıp gelişmesinin mantıklı olmadığını savunan ve birden fazla nedenin karşılıklı etkileşimi içinde kent olgusunu ele alan kavramsal çerçevelerdir (Aslanoğlu, 1998, s.13). 20. Yüzyılda ortaya çıkan kent kuramları ise, belli bir nüfus büyüklüğüne erişen ve sanayileşme ile birlikte kimlik değiştiren mevcut kentlerin temel sorunlarına ve insan üzerindeki etkilerine odaklanmıştır.

Çalışmanın temel amacı, 20. yüzyıl kent kuramlarının analiz edilmesidir. Çalışmada kent kuramları beş grupta incelenmiştir. Bunlar, ideal kenti yaratma düşüncesine dayalı kent ütopyaları, kenti fiziksel açıdan değiştirerek kalkınmanın gerçekleştirilmesini sağlamaya yönelik olan Sovyet Devrimi, özellikle Sanayi kentlerinde yaşanan sorunlara bir çözüm bulmak amacıyla imzalanmış Atina Anlaşması, Şikago kentindeki sorunları inceleyen ve daha sonra birçok kentin planlanması sürecinde önemli bir role sahip olan Şikago Okulu'nun çalışmaları ve son olarak kenti sermaye birikim süreçlerine göre açıklamaya çalışan Marksist Kuramdır.

I. Yirminci Yüzyıl Kent Ütopyaları: Howard, Wright ve Le Corbusier

20. yy.'ın ideal kentini oluşturmak için, 1890 ve 1930 yılları arasında Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright ve Le Corbusier'in bazı çalışmaları olmuştur. Bu kent plancıları, genel kentsel toprak planından örnek oturma odasına kadar yeni kentin her yönünü planlamışlardır. Amaçları ise, eski kentlerin iyileştirilmesi değil; kentsel çevrenin bütünsel bir dönüşümü yönünde olmuştur (Fishman, 2002, s.3). Ebenezer Howard Bahçekent modelini, Frank Lloyd Wright Broadacre Kent modelini ve Le Corbusier de Işın Kent modelini geliştirmiştir.

Howard'a göre, modern kentin fiziksel açıdan bazı olumsuzlukları vardır. Sanayi kenti, insanı doğal ortamından koparmıştır. Doğa, kentte oturan insan için erişilmez hale gelmiştir. Ebenezer Howard, 1900'lerin başında sanayi kentinin biçimini, fiziksel özelliklerini, mekânsal yapısını ve toplumun yaşam koşullarını eleştirerek "Bahçekent" fikrini ortaya atmıştır (Ward, 1992, s.2-3). Howard'ın sanayi kentinin ortaya çıkardığı yaşam biçimine tepkisi iki türlü olmuştur. Bunlardan ilki, kentin fiziksel özellikleri ve mekanın kullanılma biçimidir. Howard kentlerin mekânsal açıdan plansız, düzensiz ve belli işlevleri yerine getirme konusunda yetersiz

olduğunu savunmuştur. İkinci olarak ise, sosyal açıdan kenti eleştirmiştir. Bu bağlamda kentte insanların yaşam koşullarına ve toplumsal yapıya karşı tepkilidir (Sorkin, 2002, s. 339).

Tüm bu sorunlardan hareketle Howard, sanayi kentlerinde yaşayan işçilerle, kırdaki köylülerin yaşadığı toplumsal ve fiziksel çevreyi değiştirmek istemiştir (Çınar, 2000, s. 28). Kır ve kent arasındaki ayırım yerine, her ikisinin de olumlu özelliklerini kendisinde toplayan bu model, Marx'ın düşüncesini temel alarak oluşturulmuştur. Bu kentin temel amacı, aşırı kentleşme ve sanayileşme sonucu ortaya çıkan kentsel sorunların ortadan kaldırılması ve nüfusun dengeli dağılımının sağlanmasıdır. Bu kentlerin temel özelliklerine baktığımızda öncelikle modern kentin en önemli iki özelliği olan ticaret ve sanayi alanlarıdır. Bu alanların yanısıra insanların doğa ile içiçe ve sağlıklı bir fiziksel çevrede yaşayabilmesi için yeşil alanlar, boş zamanların değerlendirilmesi ve sağlıklı bir toplumsal çevrenin oluşturulması için de sosyal ve kültürel faaliyet alanları bulunacaktır (Howard, 1902, s. 53).

Le Corbusier de Ebenezer Howard gibi, sanayi kentinin yarattığı sorunlar karşısında ideal bir kent yaratmaya çalışmıştır (Le Corbusier, 1967). Onun için, sanayileşme büyük kentler demektir. İdeal kenti planlarken, eski yapıların yerine, parkların, bahçelerin ve büyük anayolların üzerinden, cam ve çelikten yapılmış gökdelenlerin geometrik olarak yükseleceğini belirtmiştir. Bunlar, yönetim bölgeleri olarak işlevlerini sürdüreceklerdir. Yapımında teknolojinin önemli bir araç olarak görüldüğü bu kentlere Le Corbusier, “ışınsal kent” adını vermiştir (Fishman, 2002, s. 10). Işın kentlerdeki bir hektarlık yerleşim alanlarında bin kişilik bir yoğunluk olacağı için toprak kazanımı olacaktır. Le Corbusier'in modelinde topluluklar yeşil alanların olduğu, kültürel ve sosyal hizmetlerin en iyi düzeyde gerçekleştirildiği ve ulaşım probleminin en aza indirildiği arabaların çok az kullanıldığı bir çevrede apartmanlarda yaşayacaklardır (Dunnett, 2000, s. 71).

Le Corbusier'in çağdaş kenti nüfus üç milyonu geçemeyecek ve ortasından bir nehir geçecek şekilde planlamıştır. Şehir nüfusu üç gruptan oluşmaktadır. Bunlar, şehirde yaşayan ve çalışanlar, dış endüstri bölgelerinde çalışan ve bahçe şehirlerde yaşayan banliyö sakinleri ve üçüncü grup ise şehirdeki iş merkezlerinde çalışan ama bahçe şehirlerde yaşayanlardır. Buna bağlı olarak, şehir planlaması da üç şekilde gerçekleştirilmiştir: çalışma ve oturma merkezi olarak şehir, sanayi şehri ve bahçe şehirler. Burada görüldüğü üzere Corbusier'in kenti çalışma hayatını, barınma koşullarını, sanayi alanlarını ve yeşil alanları bir araya getirecek şekilde planlanmıştır (Le Corbusier, 2003, s. 319).

Wright ise tıpkı diğer iki kent ütopyasında olduğu gibi sanayi kentinin ortaya çıkardığı sorunlara vurgu yapmıştır. Sanayileşme ile birlikte kentler karmaşık, kalabalık ve birçok sosyal

ve ekonomik sorunun ortaya çıktığı mekanlar haline gelmiştir. Wright bu sorunlara çözüm bulabilmek amacıyla, Broadacre kentini tasarlamıştır (Wright, 1935: 243-254). Bu kent tasarımı özellikle Le Corbusier'in düşüncesine karşı bir model olarak ortaya çıkmıştır. Le Corbusier'in ışın kent modelindeki büyük katlı yapılara karşın, Wright'ın tasarımı daha az katlı yapılara yer veren, doğa ile uyumlu, yeşil alanların çok fazla yer kapladığı, alanı daha küçük ve nüfusu 7000 kişi gibi az kişiden oluşan bir kent düşüncesidir (Üçer-Yılmaz, 2004, s. 141-142).

Bu kentler, kentin dört temel işlevini yerine getirmek amacıyla tasarlanmıştır. Bu temel işlevler, oturma, dinlenme, çalışma ve ulaşım'dır. Bu düşüncenin temelinde, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanması için kentin bazı temel işlevlere sahip olması düşüncesi vardır. Bu temel işlevler aynı zamanda modern kent planlamasının da temel işlevlerini oluşturmaktadır. Modern kent planlaması, bu temel işlevler doğrultusunda şekillenmiş ve kent planları bu temel işlevleri karşılayacak biçimde planlanmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta ise kentin temel işlevleri konusunda Wright çalışma ve boş zaman ile ilgili tasarımları tek bir işlev altında toplarken, Le Corbusier bu iki işlevi keskin sınırlarla ayırarak bir kent tasarımı gerçekleştirmiştir (Ertan, 2004, s. 18).

II. Sovyet Devrimi

Temel düşüncesi kentsel yaşamı değiştirmek için fiziksel açıdan kenti değiştirmek olan Sovyet Devrimi, geçmişle bağları koparmak için yapılmıştır. Temel amacı ise, Marx ve Engels'in köy-kent karşıtlığını ortadan kaldırmak, ülkenin bütününe kalkınmadan eşit olarak yararlandırmak, köylerin toplumsal ve ekonomik yönden yeni bir düzene kavuşturulması, sanayinin hammadde kaynaklarına yakın yerlere yerleştirilmesi, sanayi ve tarım kesimleri arasında denge sağlanmasıdır (Keleş, 2008, s. 88). Marksist kuramın ilkelerini yansıtır bir biçimde, yabancılaşmanın sona ermesi için proleter yaşam biçiminin kurulması düşüncesi ağır basmaktadır. Kentin planlanmasında teknoloji ve makineleşme önem kazanmıştır.

Sovyet kentinin planlanmasında bazı ilkeler öne çıkmıştır. Bunlardan en önemlileri, toprağın tüm topluma mal edilmesi yani kamu yararı, konut konusunda standartlaşmaya gidilmesi, kent büyüklüğünün sınırlandırılması, kent merkezlerinin kapitalist kentlerde olduğu gibi ticaret veya sanayi merkezi değil de siyasal, yönetsel ve kültürel bir kimliğinin olması, halkın planlama süreci dışında tutulması ve kitlesel konut üretimidir (Keleş, 2008, s.93-96). Diğer yandan, apartman konutların mikro kesimler yani küçük komşuluk birimleri şeklinde örgütlenmesi düşüncesi öne çıkmış olmasında rağmen bu çok fazla gerçekleştirilememiştir. Özellikle 1950'lerden itibaren fiziksel planlamanın yanında sosyal planlamaya da önem

verilmeye başlanmıştır ki bunun en önemli göstergesi kent planlamasının ve özellikle konut alanlarının planlamasının sosyal ilişkileri güçlendirecek şekilde yapılmış olmasıdır (Sowers, 1977, s. 3).

III. Atina Anlaşması

Sanayi kentlerinde yaşanan fiziksel, ekonomik ve sosyal sorunlar mimarların da ilgisini çeken en temel konulardan biri olmuştur. Bu sorunlara çözüm bulmak ve kentlerin daha planlı gelişmesini sağlamak amacıyla 1933 yılında bir araya gelen mimarlar, Modern Mimari Kongresi sonucunda bazı kararlar almışlardır. Bu kongre sonunda alınan kararlar 1941 yılında Paris'te Atina Anlaşması'nı imzalanmasını sağlamış ve bu anlaşma kent planlamasının temelini oluşturmuştur (İmar ve İskan Bakanlığı, 1969). Anlaşmanın ilkeleri, 20. yüzyıl kent tanımını da içinde barındırmaktadır. Anlaşmada alınan temel karar, toplumsal gelişmenin ve iyileşmenin mevcut kentlerle sağlanamayacağı düşüncesidir. Bu nedenle kentler değiştirilmelidir. Bu değişimdeki temel amaç ise, insanların sağlıklı bir çevrede yaşamasıdır. Makineleşme arttıkça şehirlere yoğun bir göç başlamış ve kentsel sorunlar ortaya çıkmıştır. Oturma alanlarının ve yeşil alanlarının yetersizliği, bu sorunların temelinde yatan nedenlerdir. Güneş, yeşillik ve mekan şehirciliğin üç temel unsurudur. Bu sorunların çözümü için her işleve ve her ferde gereken yeri vermek amacıyla şehir planı üzerinde bazı işlemler yapılmasını gerektiren bölgeleme faaliyetine ihtiyaç vardır. Şehir bazı temel işlevlere göre bölgelere ayrılmalı, birbiri ile uyumlu işlevler bir arada bulunurken, farklı işlevler ayrı yerlerde konumlandırılmalıdır. Bu bağlamda, Atina Anlaşması işlevsel bir bakış açısına sahiptir. Kentin işlevinin saptanması önem kazanmaktadır. Göz önünde tutulması gereken dört önemli unsur vardır. Bunlar mesken, boş zamanların değerlendirilmesi, çalışma ve ulaşım. Şehir planlanırken, insanların yaşam koşulları, psikolojik ve biyolojik koşulları, ekonomik durumları, yönetim sistemi ve bazı özel şartlar dikkate alınmalıdır. Anlaşmanın öne çıkardığı temel özellikler, dengesiz kentleşmenin önlenmesi için alınması gereken önlemler, yoksullukla mücadele, bölge planları ile kent planları arasında uyum sağlanması ve bireysel çıkarların yerine kamu çıkarlarının ön planda tutulması gereğidir (Duru, 2001, s. 349).

Atina Anlaşması'nın fiziksel planlama ile ilgili önerilerine bakıldığında ise sokakların kenarlarındaki az katlı birbiriyle bağlantılı evlerin yerine, sokakların uzağında aralarında yeşil alanların bulunduğu yüksek katlı apartmanlardan oluşan bir yerleşme planının yapılmasını ileri sürmüş olduklarını görmekteyiz. Bu sayede evler birbirine çok yakın konumda olmayacak ve gerektiği kadar ışık alabilecektir. Tüm evlerde ek bir alan yaratmak için çatılar bulunacak ve

tüm evler bu plan sayesinde birbirinden ayrı, güneş ışığını yeterince alan ve etraflarında yeşil alanlar bulunacak şekilde yüksek katlı olarak inşa edilecektir (Ellin, 1999, s. 187).

IV. Şikago Okulu: Robert Park, Louis Wirth, Ernest Burgess, ve Roderick Mc Kenzie

Kapitalizmin gelişmesinin bir ürünü olarak ortaya çıkan kapitalist kentler, toplumbilimcilerin ve sosyal kuramcılarının önemli laboratuvarları haline gelmişlerdir. Şikago Okulu'nun kendinden önceki bütün yaklaşımlardan farkı kenti tek başına ele almış olmalarıdır. Bu okulun çalışmaları, 1925 yılında Park, Burgess ve McKenzie'nin birlikte yayınladıkları "Şehir" (Park vd, 1925) adlı eserde derlenmiştir ve sosyoloji tarihinde ekolojik teori veya insan ekolojisi denilen yeni bir sistematik şehir teorisi ortaya çıkmıştır.

Şikago Okulu'nun kenti ele almasındaki temel neden 1900'lü yıllarda Şikago kentinin içinde bulunduğu durum olmuştur. Hızlı kentleşme ve sanayileşmenin etkisiyle kente göç eden grup ve kenti yerlileri arasında ikili bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu ikili yapının sonucunda ise iki temel sorunla karşı karşıya kalınmıştır. Bunlardan ilki, kentte önceden beri yaşayanlarla yeni gelenlerin bütünleşme sürecidir. İkincisi ise, göç edenlerin konut ve istihdam sorunlarıdır. Şikago Okulu da bu sorunlara çözüm yolu bulabilmek, kentteki kültürel, ekonomik ve sosyal sorunların daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla Şikago kentini incelemişler ve bu gözlemlerini bir şehir kuramı haline getirmişlerdir.

Park, Wirth, Burgess ve McKenzie gibi kuramcılardan oluşan Şikago Okulu, kentin ve kentleşmenin bir toplumsal maliyeti olduğunu ve marjinalite ve anomie gibi kentlerin büyümesinden doğan bazı sorunların çözülebilir sorunlar olduğunu varsaymıştır. Bireylerin davranışları ve değerlerinin çevrenin oluşumunu etkilediğini öne sürmüşlerdir. Bu ilişki ise, rekabet koşulları içinde biçimlenmektedir. Kentte, mekan üzerinde kapladıkları alan ve sahip oldukları işlevler bakımından farklılık gösteren mekanlar olduğuna işaret eden Şikago Okulu, bu doğal alanların aynı dile, dine, kültüre sahip, aynı ırktan ve sınıftan olan insanları bir araya getirdiğini savunmuşlardır. Bu alanlar, aynı zamanda, kültürel bir birim olarak ele alınmakta ve Şikago Okulu'na bu özelliği göz önünde bulundurularak kültüralist okul da denilmektedir (Yörükkan, 1968, s. 45-46).

Şikago Okulu, kenti ve kentleşmeyi 20. yüzyılın temel özelliği olarak algılamış ve bunun bir modernleşme süreci olduğunu, modernleşme ve kentleşme ilişkisinin 20. yüzyılı belirleyen temel ve toplumsal dönüşümlerin başında geldiğini savunmuştur. Sosyal ilişkilerin incelenmesi için kenti bir laboratuvar olarak görmüş ve kenti sadece gözlemlemiştir. Yorum yapma çabası

olmadan betimleyici bir yaklaşım benimsemiştir. Bugün yapılan kentsel araştırmaların ve anketlerin temelini oluşturmuş ve 20. yüzyıl ampirik şehir sosyolojisi bu okulla başlamıştır. Planlama sürecini etkilemiş, tüm kent kuramlarının üzerinde önemle durduğu fiziksel çevre ve toplumsal çevrenin nasıl uyumlu olacağını göstermiştir. Şikago Okulu, hem yerel topluluğun oturduğu alanı hem de orada yaşayanların kültürel yaşamlarını incelemiştir. İncelediği toplumun üzerinde oturduğu fiziksel alanı ele alırken sadece insanları değil, kenti mekanı ile beraber değerlendirmiştir (Duru-Alkan, 2002, s. 11).

Şikago Okulu, iki temel çizgide gelişmiştir. Birinci gelişme çizgisi, Burgess'in kentsel form modeline dayanan ve Şikago kentini örnek alarak kentlerin doğal alanları olarak adlandırılan bölgelerin ekolojik haritalarını çıkarmayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu noktada, kentlerde çeşitli grupların kentte yer seçim süreçleri ve birbirleriyle mücadeleleri temel konulardır. Birinci gelişme çizgisi, gruplar arası çelişkiler ve bunun bir sonucu olarak kentsel değişme dönüşümünü açıklarken, ikinci gelişme çizgisi daha çok gruplar üzerinde yapılan detaylı etnografik çalışmalardan oluşmuştur (Şengül, 1994, s. 471). Başka bir deyişle Şikago okulunun iki açıdan ele almamız mümkündür. İlk grupta yer alan Burgess, Park ve McKenzie kentsel mekan üzerinde çalışmalar yaparken, İkinci grubun temsilcisi Wirth daha çok kentsel mekanın insanlar üzerindeki etkisini ele alan sosyolojik saptamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda ilk grup kentin daha çok fiziksel özellikleri üzerinde yoğunlaşırken, ikincisi toplumsal özelliklerine vurgu yapmıştır. Üzerinde birleştikleri ortak nokta ise, kentsel mekan ve insanlar arasında karşılıklı bir etkileşim olduğudur. Kentte yaşayan kişiler mekanı biçimlendirirken, kentsel mekan ise insan hayatı üzerinde ciddi etkilere sahiptir.

Burgess, Şikago kentini örnek alarak sanayi kentlerindeki gelişim sürecinin esaslarını belirlemiştir. Kent, aynı merkezden çevreye doğru yayılan daireler şeklinde genişler (Burgess, 1925, s. 50-51). En içte bulunan dairede iş merkezleri yer almaktadır. Bu bölgede çoğunlukla büyük mağazalar, oteller, bankalar veya küçük tesisler yer almaktadır. Bu alan ticaret işlevine sahiptir ve genel olarak geçiş bölgesi olarak nitelendirilen, toptancı veya imalat sanayi kuruluşlarının bulunduğu ikinci bölgeye doğru yayılma süreci içindedir. Bu bölgenin en temel özelliği özellikle kente göç sürecinin ilk basamağını oluşturuyor olmasıdır. Bunun en temel nedeni bölgedeki yerleşim alanlarının kalitesiz, altyapısı yetersiz ve alt gelir gruplarının kentte yer seçim süreçleri için ideal kira ölçütlerine sahip olmasıdır. Üçüncü ve dördüncü daireler orta gelir gruplarının oturduğu yerleşim alanlarından oluşmaktadır. En dıştaki dairede ise üst gelir gruplarının yaşadığı mahalleler bulunmaktadır. Burgess'in daireler kuramı özellikle günümüz kentleri için uygun değildir. Bunun en önemli nedeni kentlerin bu kadar planlı, programlı ve

düzenli gelişmemesidir. Özellikle toplumsal tabakalaşma yönünden sosyal grupların bu şekilde keskin sınırlarla ayrılması pek mümkün gözükmemektedir.

Kent ortamında insan davranışının incelenmesi üzerine öneriler sunan Park, şehrin birey yığılmasından ve sosyal rahatlıktan daha fazlasını olduğunu ileri sürmektedir. Şehir ona göre, zihnin bir durumu, gelenek ve göreneklerin oluşturduğu bir bütün, bunlar ile şekillendirilmiş ve yönlendirilmiş bir organizasyondur. Park'a göre şehir sadece fiziksel yapı değil aynı zamanda sosyal, sadece coğrafi ve ekolojik bir birim değil aynı zamanda ekonomik bir birimdir. Şehirdeki insanlar tarafından yaratılan, insanların ihtiyaçları, istekleri veya günlük hayatları doğrultusunda yaratılan şehrin mimari öğeleri sadece insanlar tarafından kullanıldığında yani insanlara yarar sağladığı ölçüde yararlı olarak kabul edilmektedir. Buna göre, şehir medeni insanın habitatu yani doğal yaşam alanıdır. Bu yüzden, kültürel bölge şehrin kendisi tarafından karakterize edilmiştir (Park, 1925, s. 558). Şehrin organizasyonu ve kentsel çevrenin karakteri, nüfus büyüklüğü ile belirlenmektedir. Şehir ile ilgili bilinmesi gereken temel unsurlar, nüfus kaynakları, göç ve doğal gelişme ile nüfusun dağılımıdır. Nüfus dağılımını etkileyen unsurlar ise, toprak ve değerler gibi ekonomik unsurlar ile soy ve yetenek gibi hissi unsurlardır. (Park, 1915, s. 580).

Şikago Okulu'nun diğer önemli temsilcisi olan McKenzie, kentlerin resmi politikalar ile değil bazı ekolojik süreçler sonucu ortaya çıktığını belirtir (McKenzie, 1999, s. 124). Bu süreçlerden ilki, konsantrasyon (yoğunluk), merkezileşme ve merkezden uzaklaşmadır. Yoğunluk, bir bölgede yaşayan insanların çokluğunu, merkezileşme aynı yerde yaşayan yoğun nüfusa verilen hizmeti, merkezden uzaklaşma ise aşırı yığılmanın doğal bir sonucu olarak insan ve sanayinin bölgeden uzaklaşmasını anlatır. Süreçlerin ikincisi olan ayrılma, belirli işlevlerin veya faaliyetlerin aynı yerde toplanmasının sonucunda bunların diğer benzer faaliyetlerden farklı yerlerde yapılanmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, kentlerde barınma, çalışma, ticaret ve sanayi alanları birbirlerinden farklı alanlara yerleşmektedir. McKenzie'ye göre son süreç istila ve tamamlamadır. İstila bir belli bir işleve sahip olan bir bölgenin başka bir işleve sahip olan bölge tarafından daraltılmasıdır. Konut alanı olma işlevine sahip bölgenin etrafındaki ticaret alanlarının bulunduğu bölge tarafından istilası örnek olarak verilebilir. Tamamlama ise, bu sürecin bitmesi aşamasıdır. Böylece, istilaya uğrayan bölge tamamen karakter değiştirmiş olur. Yukarıdaki örnekte olduğu gibi eskiden barınma işlevine sahip olan bölge istila aşamasından sonra ticaret işlevini kazanarak tamamlama aşamasını bitirir.

Bu okulun önemli temsilcilerinden biri olan Louis Wirth'e göre kentleşme bir yaşam biçimidir. Şehri üç perspektifte ele almaktadır. İlki, nüfus, teknoloji ve ekolojik düzen

temelinde fiziksel-sosyal yapı, ikincisi örnek kurumlara ve sosyal ilişkilere sahip bir sosyal organizasyon sistemi ve üçüncü olarak kişilikler, davranışlar ve düşünceler seti olarak şehirdir (Wirth, 1938, s. 18-19). Wirth, toplumsal çevrenin içinde bulunduğu fiziksel çevreden etkilenmekte olduğunu ileri sürmüştür. Wirth'e göre kent, kalabalık, geniş ve heterojendir. Kentte işbölümü belirgindir. Birincil gruplar etkisini yitirmiş ve ikincil ilişkiler ortaya çıkmıştır. Kentte yaşayanlar paylaştıkları mekan içinde birbirlerine çok yakın ama manevi ve duygusal açıdan çok uzaktır. Fakat bu farklılıkları bir arada tutan unsur akılcılık, pozitivism ve teknolojidir. Bu saydığımız özellikler aslında kentin ve kentleşme sürecinin temel özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentleşme, hayat tarzında, dünya görüşünde meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. Bu değişiklik kentin büyüklüğüne, yoğunluğuna ve heterojenliğine bağlıdır. Kentte nüfus arttıkça bireyler arası farklılıklaşma da artmaktadır. Bunun yanında, kentte bireyler arası işbölümünün yaygınlaşması onları birbirinden uzaklaştırmaktadır. Kentlerde insanların büyük bir kısmının birbirine yakın civarlarda ve birbirlerini kişisel olarak tanımadan yaşadığına işaret eder. Kentte yaşayanlar arasındaki bağlantının çoğu, kısa süreli ve kısmi ilişkilere dayanmaktadır (Bal, 1999, s. 125).

“Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentleşme” adlı makalesinde kentler modernliğin olumlu özellikleri ile örtüştürülmüştür. Kırdan kente göç edenlerin belirli bir zaman dilimi içinde tek bir bütün olduğu varsayılan kent kültürünü benimseyecekleri düşünülmektedir (Wirth, 1938, s. 1-24). Ekolojik bakış açısına bir tepki bağlamında “kentselliği şehrin fiziksel varlığı ile tanımlamaya devam edersek yeterli bir kentsellik kavramına ulaşmak mümkün değildir” düşüncesi vardır. Bunun yerine şehrin sosyolojik açıdan tanımlanması, şehri insan grup yaşamının ayrı bir biçimi olarak belirleyen unsurları seçmeye çalışır (Weber, 2000, s. 40).

V. Marksist Kuram: Manuel Castells, David Harvey ve Henri Lefebvre

Marx'ın amacı, farklı üretim tarzlarının yapılarını belirlemektir. Bu üretim tarzlarını çok yönlü, karmaşık ve bütüncül olarak kabul eder ve her üretim tarzı birbirinden ayrı olmasına karşın birbiriyle karşılıklı bağımlı yapı ve süreçlerin bir birleşimidir. Bu öğeler birbiriyle işlevsel ilişki içindedir ve her üretim tarzı belirli bir yapının egemenliği altındadır. Üretim tarzlarının analizini öğeler arasındaki işlevsel karşılıklı ilişkiye dayandırmasına rağmen, Marx öğelerin kökenini ve dayanıklılığını yapının bütünü için işlevsel olmalarına bağlamaz ve işlevsel yaklaşımı kullanmaz (Keat-Urry, 2001, s. 185).

1970'lerden sonra, kenti, kapital birikim süreçlerine göre açıklayan yaklaşımlar olmuştur. Bu gelişmelerin nedeni olarak sermayenin uluslararası niteliğinin ön plana çıkması ve

1970'lerde ortaya çıkan ekonomik kriz ile sermayenin yeniden yapılanması gösterilmektedir. Bu yaklaşımda metropoliten kentler, uluslararası sermaye tarafından denetlenen ülke sistemlerine açılış noktaları olarak görülmektedir. Kapital birikim süreçleri ile kenti analiz eden yaklaşımlar, kenti iki türlü incelemiştir. Bunlar, kentin kendisinin bir analiz nesnesi oluşu ile başka bir toplumsal olguyu açıklamak için kullanılması ve mekan ile sosyal süreçler arasındaki ilişkinin sorgulandığı bir çerçevede tartışılması oluşturmaktadır.

Marx'a göre kentte görünen şey, kentin kendisi değil, kapitalist üretim süreçleri ve ilişkileridir. Kent emekçilerinin yoksulluğunun sömürülmesinin sorumlusu da kapitalist üretim biçimidir. Kırsal ve kent ayrımı, en büyük maddi ve entelektüel işbölümü olduğundan, işbölümünü ortadan kaldırmaya yönelik devrimci mücadelenin amacı da bu ayrımın ortadan kalkması olacaktır. Kent ve kırsal arasındaki karşıtlık, barbarlıktan uygarlığa geçişle belirtilmiştir. Kentin varlığı aynı zamanda yönetimi, polisi ve vergileri zorunlu kılmıştır. Kentte nüfus, üretim araçları, sermaye, zevkler ve gereksinimler toplanırken, kırsal yalnızlığın ve dağınıklığın alanı olmuştur. Kent ve kırsal arasındaki karşıtlık ancak özel mülkiyet çerçevesinde var olabilir. Fakat burada, kentin Marksizm için vazgeçilmez yeri ortaya çıkmaktadır. Çünkü kent ile kırsal arasındaki karşıtlığın ortadan kalkması, özel mülkiyetin ortadan kalkmasına bağlı olduğu gibi, özel mülkiyetin ortadan kalkması da büyük sanayi ve dolayısıyla onun geliştiği kentlerle mümkündür. Sanayi Devrimi gibi sınıf savaşı da kentlerde ortaya çıkmaktadır (Bumin, 1988, s. 91).

Kenti, Marksist düşünceye göre inceleyen son dönem kuramcıları arasında Castells, Lefebvre ve Harvey'den söz edilebilir. Castells, kentsel mekan ile sosyal süreç arasındaki ilişkiyi; Lefebvre, kentsel mekanın kapitalist toplumda nasıl üretildiğini ya da nasıl meta haline getirildiğini; Harvey ise, kentsel devrim ya da global kentsel yaşantıyı vurgulamıştır. Kapital birikim süreçleri çerçevesinde kenti ele alan yaklaşımların mekan ile ilişkilendirilmesi konusunda ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Bunlardan ilki, Castells'in yaklaşımı; ikincisi ise Lefebvre ve Harvey'in yaklaşımıdır. Castells'in yaklaşımında kent, kendisi için bir analiz nesnesi haline gelmiş ancak bu kez kapital birikim süreçleri ile tanımlı bir çerçeveye oturtulmuştur. Lefebvre ve Harvey'de ise, kentin önemi, kapitalizmin krizlerine getirdiği çözümler ile sınırlıdır ve mekan kapitalizm için sermaye birikimini ilgilendirdiği ölçüde ele alınmaktadır (Şengül, 2001, s. 14-26).

Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi, bu anlayışı yerel bazda ele alan, kentle ilgili sosyal savaşımın odağına yerleştiren Fransız düşünür Manuel Castells'dir. Nur Vergin'e göre bağımlılık, az gelişmiş toplumların kentleşme olgusunu ve yerel yapılanmalarını açıklamak

bakımından işlevselliği güçlü olan zengin bir kavram olarak ele alınabilir. Bağımlı toplumlarda kentsel olgunun içeriğine ve bağımlılığın kentleşme sürecini nasıl biçimlendirdiğine ilişkin sorulara Marksist sosyal bilimciler arasında en güvenilir cevapları Castells vermiştir (Vergin, 1977, s. 11).

Castells, gelişmiş ülke kenti ile azgelişmiş ülke kenti arasında bir bağımlılık ilişkisini tanımlamaktadır. Bağımlı kentleşme kavramına göre, gelişmiş ve azgelişmiş olmak üzere farklı iki ülke vardır. Azgelişmiş ülke kabile tarzı veya feodal yapı olabilir. Egemen ülke ise kapitalist aşamada, endüstri öncesi veya sonrası olabilir. Bu iki ülke arasındaki bağımlılık ilişkisi azgelişmiş ülkenin özellikleri, gelişmiş ülkenin özellikleri ve bu iki ülkenin özelliklerinin birbiriyle nasıl uyumlu hale getirilebileceği gibi bazı unsurlara bakarak belirlenmelidir. Bu süreçte kentte sadece mekânsal açıdan değil, toplumsal, ekonomik ve siyasal açıdan da birçok değişiklik yaşanmaktadır. Özellikle gelişmiş ülke kentleşme biçimlerini, süreçlerini veya politikalarını azgelişmiş ülkeye getirmektedir. Bunun sonucunda da azgelişmiş ülkenin yapısının yanında, gelişmiş ülkenin üretim ve yönetim biçimi ve ilişkileri yer almaktadır. Bu sürecin iki sonucu vardır. Olumlu açıdan baktığımızda azgelişmiş ülke bir kalkınma süreci içerisine girmektedir. Gelişmiş ülke kalkınma sürecine katkı sağlamak ve teknolojisini kullanarak kentleri oluşturmakta, yenilemekte veya yeniden yapılandırmaktadır. İkincisi ise olumsuz sonucudur. Burada ortaya çıkan en önemli sorun, iki ülke yapısının birbiriyle uyum sağlayamamasıdır. Mekansal olarak eski ve yeni yerleşim birimlerinin ortaya çıkması, kentin içinde üst gelir gruplarının yerleştiği lüks yerleşim alanlarının ve alt gelir gruplarının barınma gereksinimlerini karşılayan gecekonduların bulunmasının yanısıra toplumsal tabakalaşma açısından da farklı kesimleri içinde barındıran kimliksiz, farklı veya kendi içinde uyumsuz olan kentler ortaya çıkmaktadır.

Kır-kent karşıtlığına dikkat çeken Castells, kenti sosyal çıkar ve değerlerin çatışmasından doğan sosyal bir ürün olarak görmektedir (Castells, 1983, s. xviii). Kentte ortaya çıkan ve kentleri üreten bu çelişkiler siyasi bir içeriğe ve öneme sahiptir. Bunun temel nedeni, üretim ve tüketim araçlarının toplumsallaşması diğer bir deyişle ortak hizmetlerin günlük yaşamın yapısında rol oynamaya başlamasıdır. Bu, kentsel mekanda iktidar ve sınıf ilişkisi ile ilgilidir. Castells'e göre bu, kapitalizmin ekonomik ve toplumsal gelişiminin neden olduğu sürecin bir sonucudur (Castells, 1997, s. 55). Castells'e göre, "kent ve kentsellik özde ideolojik içeriğe sahip kavramlardır. Bu görüş mekanın biçimlenmesini, kentsel yaşamın ve kent sorunlarının ancak kapitalizm ile kentsellik arasındaki ilişkiler çerçevesinde anlaşılabilceğini varsayar.

Üretim birimleri nasıl üretim araçlarının yeniden üretilmesini sağlıyorsa, kentler de emeğin yeniden üretilmesini sağlar.” (Keleş, 1998, s. 102).

Castells’e göre, kentlerin en temel işlevlerinden biri de ekonomik işlevidir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta kapitalist sistemlerde üretim artık kentsel alanlarda değil, daha çok bölgesel, ülkesel veya uluslararası düzeyde gerçekleşmektedir. Diğer yandan kentler dağıtım işlevi ile de açıklanamamaktadır. Özellikle kapitalist ülkelerde kentsel sistemin temel işlevi tüketimdir. Tüketim, emeğin yeniden üretimi için gereklidir. Kentler bu anlamda, emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekanlardır. Kent tarihin ürünü ve toplumsal yapının yansımasıdır. Kent koşullarında sosyal süreçlerle mekan arasındaki ilişki kapital birikim süreçleri bağlamında açıklanır (Bal, 1999, s. 128). Bu birikim süreçleri bağlamında kapitalist üretim tarzının üç düzeyden oluştuğunu öne sürerek, “mekanı toplumsal yapının bir ifadesi olarak değerlendirmek, mekanın ekonomik ve siyasal sistemin öğeleri ve bunlardan kaynaklanan toplumsal pratikler tarafından biçimlendirilmesini incelemek anlamına gelmektedir” düşüncesine sahiptir (Şengül, 2009, s. 23).

Castells, kentsel değişmeyi metropolitenleşme ve alt kentleşme gibi sosyo-mekansal mekanizmalarla açıklama yoluna gitmektedir. Metropolitenleşme, nüfus ve kentsel sermayenin mekanda yoğunlaşmasıdır. Bu yoğunlaşma, üretim araçları, işgücü, tüketim ve kurumsallaşmanın bir araya gelmesinden oluşur. Alt kentleşme ise, kalabalıklaşan merkezler sonucunda sanayi ve ticaret merkezlerinin merkezden uzaklaşarak kentin dış çeperlerine doğru yayılmasıdır. Bu hareketlilik özellikle orta sınıf ve nitelikli işçilere özgü bir hareketlilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin sonucunda ise kent merkezleri çöküntü bölgeleri haline gelmekte, bu alanlarda yoksulluk ortaya çıkmakta ve gelir düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak suç oranları özellikle de kente özgü suçlar artmaktadır. Bu alanlar bu özellikleriyle kentsel kriz alanları olarak karşımıza çıkmaktadır (Aslanoğlu, 1998, s. 63-66).

Lefebvre, Marksist yaklaşımın dışında olmasına rağmen kenti bu yaklaşıma göre incelemiştir. Doğrudan bir kent tanımı olmamakla birlikte, kenti incelerken sömürü, işbölümü ve yeniden üretim gibi kavramlarla incelemiştir. Lefebvre kentsel topluluğu tarımsal üretimin ikinci planda kaldığı bir tahakküm süreci olan endüstrileşmeye dayalı bir topluluk olarak tanımlamıştır (Lefebvre, 2003, s. 4). Bu minvalde, sermaye birikiminin temeli yatırım ekonomisidir ve bununla beraber teknoloji gelişmekte, emek daha çok sömürülmektedir. Kentteki yoksulluk ve sömürü açılarından bakıldığında, üretim araçlarının yani sermaye, emek ve teknolojinin mülkiyeti sorun yaratmaktadır. Üretim araçları kapitalistin elinde olduğundan emek sömürülmektedir. Bu sömürünün en belirgin olarak yaşandığı yer ise kenttir. Diğer

yandan, kentlerde gündelik hayatın düzenlenmesi, iş, özel hayat ve boş zaman gibi bölümlere ayrılması, zaman kullanımının kontrolü ve örgütlenme görülmektedir (Lefebvre, 1998, s. 64). Lefebvre de diğer kent kuramlarında olduğu gibi kentin sadece fiziksel açıdan planlanmasının yeterli olmadığını planlama yapılırken gündelik ilişkilerin ve sosyal hayatın da dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir (Lefebvre, 2002, s.367). Bunun temel nedeni sosyal ilişkilerin temelde kentlerde üretilmekte olmasıdır. Kentsel devrim, sanayiden kent kaynaklı modern kapitalist üretime dönüşümdür. Kent, üretim ilişkilerinin insanların gündelik hayat deneyimlerinde yeniden üretildiği bir yerdir. Kapitalist sosyal ilişkiler de mekanın günlük kullanımı içinde yeniden üretilir. Buna bağlı olarak Lefebvre, kenti birbiriyle ilişkili üç kavramla açıklar. Bunlar, mekan, günlük hayat ve kapitalist ilişkilerdir (Aslanoğlu, 1998, s. 66-67).

Lefebvre'ye göre, mekanın kapitalist toplumda meta haline gelmesi söz konusudur. Kapitalizm, malların mekan üzerinde üretildiği aşamadan, mekanın kendisi için kıt bir kaynak olarak üretildiği sisteme dönüşmüştür. Kapitalizm (modern anlamda) konusunda birbiriyle ilişkisi üç düzey göz önünde bulundurulmalıdır. Bunlar, biyolojik üretim (aile), işgücünün üretimi (işçi sınıfı) ve sosyal ilişkilerin üretimidir (Lefebvre, 2007, s. 32).

Harvey'e göre, 20. yüzyıl kentleşme çağıdır (Harvey, 2003, s. 229). Zaman-mekan sıkışması çerçevesinde, kentler dünya ekonomisinde belirleyici hale gelmişler ve kentin iç mekanında farklılaşmalar ortaya çıkmıştır. İlk olarak, iletişim olanakları, kentsel mekanı parçalaması ve kentsel yoğunluğu azaltmasıdır. İkinci olarak ise, bilgisayar teknolojilerinin üretime ve tüketime uygulanmasıyla mimarinin ve kentsel tasarımın pazara yönelmesidir (Dear, 2000, s. 86). Harvey, sermaye birikim süreçleri ve mekan arasında bağ kurarak birçok kent planı için örnek olmuştur. Kentleri kapitalizm süreçleri içinde değerlendirme, Harvey'in "sermayenin kentleşmesi" kavramlaştırmasında yer almaktadır. Harvey, mekanı diğer bir deyişle kent mekanını kapitalist üretim ve tüketim ilişkilerini açıklarken kullanmıştır (Aslanoğlu, 1998, s. 107). Bu bağlamda Harvey, kentleşmenin önemini sanayi sermayesinin ürünlerine olan talebi arttırmasından kaynaklandığını belirtmektedir (Harvey, 1974, s. 240). Kapitalizm artı değer üretiminde krize girmektedir. Artı değer elde etmek için çalışma saatlerinin uzatılması ya da üretim araçlarına yatırım yapmak gerekir. Bu da aşırı birikime yol açarak, kar oranlarının düşmesine yol açar. Sorunların çözümü için sermayenin ikincil döngülerine yani fabrikalara, bürolara, konuta yatırım yapması gerekmektedir. Ancak, bu da kalıcı bir çözüm sağlamadığından sermaye bunu aşmak için üçüncül döngülere yani bilim ve teknolojiye yatırım yapar.

Harvey'e göre kentleşen sadece sermaye değildir, aynı zamanda bilinç de kentleşmektedir. Diğer bir deyişle emek ve sermaye arasındaki tezat sınıfsal tezattır. Bu bağlamda birey, topluluk, aile ve devlet olmak üzere dört ayrı bilinç odağı tanımlanmaktadır. Fakat sermaye kaynaklı sınıf ilişkileri ve toplumsal tabakalaşma bu dört bilinç odağından daha etkili olmaktadır. Bunun çözümü ise ancak toplumsal güçlere ve yapılara önem verilmeli ve devlet karşısında güçlü konuma getirilmelidir. Devlet bu bağlamda, kentsel bölge içindeki farklı çıkarların bir araya getirilmesinin bir aracı olarak görülmektedir. Devlet, Harvey'in açıklamalarında sermaye açısından işlevsel olduğu ölçüde ele alınmaktadır (Şengül, 2001, s. 21).

Harvey, kente yaklaşımlarının yanısıra çalışmalarında postmodernizm kavramını da ele almıştır. Postmodernizmde, insan, bütünsel, tutarlı bir akıl, tarihi oluşturan bilinçli bir özne değil, sürekli bir oluş halindeki, etkileyen ve etkilenen, tutarlılıktan yoksun bir kimliktir. Postmodernizm denildiğinde akla evrensel olarak kabul edilmiş teorilerin reddedilmesi, bütünsellik yerine çoğulculuk ve parçalanmışlık akla gelmektedir. Diğer yandan farklılık ve çeşitlilik en önemli unsurlarındandır. Kentsel anlamda baktığımızda ise mekan estetik kaygıların ön planda olduğu, toplumsal amaçlarla çok ilgisi olmayan bağımsız bir alan olarak kabul edilmektedir (Harvey, 1997, s. 85; Smith, 2001, s. 43).

Harvey, Castells ve Lefebvre Marksizm çerçevesinde kenti açıklamışlardır. Harvey kenti sermaye ile açıklarken, Lefebvre mekan bağlamında, Castells ise sınıf temelli bir bakış açısı ile ele almıştır. Her üç kent kuramı da kentleri kapitalizme getirdiği açıklamalarla incelemiştir.

SONUÇ

20. yüzyılda kent ve kentleşme ilgili çalışmalar kenti farklı yönlerden ele almış ve kentle ilgili geliştirilen teorilerde konular farklılıklar göstermiştir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın ilk yarısında kentin yabancılaştırıcı etkisi üzerinde durulurken, sonraki çalışmalar alan araştırmalarının da katkısıyla kentteki katılım süreçlerine yoğunlaşmaktadır. 1970'lerden sonra temel konular sınıf çatışmaları üzerine kuruluyken, 80'li yıllarda yeni toplumsal hareketler, modernizm ve postmodernizm ekseninde yoğunlaşmaktadır (Duru-Alkan, 2002:8).

Tüm bu çalışmalar, kentlerin işlevlerini, insanlar üzerindeki etkilerini ve kente ortaya çıkan temel sorunları belirli yaklaşımlara göre açıklamışlardır. Buna göre, Ebenezer Howard, Le Corbusier, Şikago Okulu ve Sovyet Devrimi işlevselci bir bakış açısı ile kentin bazı temel işlevlere sahip olduğunu belirterek, kent planlamasının da bu işlevlere göre yapılması

gerektiğini savunmuşlardır. Diğer yandan, Marksist kuramın temsilcileri olan Castells, Harvey ve Lefebvre kenti, kapital birikim süreçlerine göre açıklayan yaklaşımlar olarak kabul edilmektedir. Castells bağımlı kentleşme kavramına vurgu yaparken, Harvey sermayenin kentleşmesi üzerinde durmuştur. Lefebvre ise, mekanın kapitalist toplumda meta haline geldiğini savunmaktadır.

Sonuç olarak, 20. yüzyılda giderek artan kente ilişkin sorunlara karşı geliştirilen bu teoriler kent ve kentleşme olgusuna farklı biçimlerde yaklaşmıştır. Her kent kuramı kenti farklı biçimlerde incelemiştir. Tüm bu kuramların temel amacı ise, daha iyi bir kent yaratmak, kentlerin planlı bir biçimde ve temel işlevleri yerine getirecek şekilde planlanmasını sağlamaktır. Kent planlanırken tüm kuramlar sadece fiziksel planlamanın yeterli olmadığını aynı zamanda kentin ve kentte yaşayan toplulukların ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel yapısının da dikkate alınması gereği üzerinde birleşmişlerdir.

KAYNAKÇA

- ASLANOĞLU, Rana. *Kent, Kimlik ve Küreselleşme*, Asa Yayınları, 1998, Bursa.
- BAL, Hüseyin. *Kent Sosyolojisi*, Turhan Kitabevi, 1999, Ankara.
- BUMİN, Kürşat. *Demokrasi Arayışında Kent*, İz Yayınları, 1998, İstanbul.
- BURGESS, Ernst. "The Growth of The City", *The City*, The University of Chicago Press, 1925, London, s.47-65.
- CASTELLS, Manuel. *The City and the Grassroots*, University of California Press, 1983, Berkeley and Los Angeles.
- CASTELLS, Manuel. *Kent, Sınıf, İktidar*, Bilim ve Sanat Yayınları, 1997, Ankara.
- ÇINAR, Tayfun. "Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri", *A.Ü.S.B.F. Dergisi*, 2000, 55, 1, ss. 27-52.
- DEAR, Michael. *The Postmodern Urban Condition*, Blackwell Publications, 2000, Oxford.
- DUNNETT, J. "Le Corbusier and The City Without Streets", *Modern City Revisited*, T. Deccker (Ed), Spon Press, 2000, London, pp. 56-79.
- DURU, Bülent. "Gökdelenler ve Kent", *Prof. Dr. Cevat Geray'a Armağan*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı, 2001, Ankara, ss. 331-362.

DURU, B., ALKAN, A. “Giriş: 20. Yüzyılda Kent ve Kentsel Düşünce”, *20. Yüzyıl Kenti*, İmge Kitabevi, 2002, Ankara, ss. 7-25.

ELLIN, Nan. *Postmodern Urbanism*, Princeton Architectural Press, 1999, New York.

ERTAN, Kıvılcım Akkoyunlu. “20. Yüzyıl Kent Ütopyları”, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 2004, Cilt:13, Sayı: 3, ss. 5-21.

FISHMAN, Robert. *Urban Utopias in the Twentieth Century: Ebenezer Howard, Frank Lloyd Wright and Le Corbusier*, MIT, 1982, Cambridge.

HARVEY, David. *Social Justice and City*, John Hopkins University Press, 1974, Baltimore.

HARVEY, David. *Postmodernliğin Durumu*. S. Savran. (Çev). Metis Yayınları, 1997, İstanbul.

HARVEY, David. “Contested Cities: Social Process and Spatial Form”, *City Reader*, (Ed. Richard T. LeGates and Frederic Stout), Urban Reader Series, Routledge, 2003, London, pp.227-234.

HOWARD, Ebenezer. *Garden Cities of To-morrow*, Faber and Faber, 1902, London.

İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI. *Atina Anlaşması*, Çev.: Ayda Yörükan, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Sosyal Araştırma Dairesi Yayınları, 1969, Ankara.

KEAT, R. ve URRY, J. “Marx ve Realizm”, *Bilim Olarak Sosyal Teori*, İmge Kitabevi, 2001, Ankara, s. 157-190.

KELEŞ, Ruşen. *Şehirciliğin Kuramsal Temelleri*, A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1972, Ankara.

KELEŞ, Ruşen. *Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 3. Baskı, Cem Yayınevi, 1998, Ankara.

KELEŞ, Ruşen. *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, 2008, Ankara.

LE CORBUSIER. *The Radiant City*, The Orion Press, 1967, New York,

LE CORBUSIER. “A Contemporary City”, *City Reader*, R. LeGates, F. Stout (Ed). Urban Reader Series, Routledge, 2003, London, pp. 317-324.

LEFEBVRE, Henri. *Modern Dünyada Gündelik Hayat*, Metis Yayınları 1998, İstanbul.

LEFEBVRE, Henri. *The Urban Revolution*, University of Minnesota Press, 2002, London.

LEFEBVRE, Henri. ‘Work and Leisure in Everyday Life’, The Everyday Life Reader, Rotledge, 2002, New York.

LEFEBVRE, Henri. The Production of Space, Blackwell, 2007, U.S.A.

PARK, R. Burgess, E., Mckenzie, R. *The City*, Chicago University Press, 1925, Chicago.

PARK, Robert. ‘The City: Suggestions For The Investigation of Human Behaviour in City Environment’, *American Journal of Sociology*, 1915, 20, 5, pp. 577-612.

SMITH, Michael. *Transnational Urbanism, Locating Globalization*, Blackwell, 2001, Oxford.

SORKIN, Michael. ‘See You in Disneyland’, *Readings in Urban Theory*, S. Fainstein, S. Campbell (Ed). Blackwell, 2002, Oxford, pp. 335-353.

SOWERS, Larry. ‘Sovyetler Birliği’nde ve Çin’de Kent Planlaması’, *Mimarlık Dergisi*, Çev: Erhan Gencer, 77/3.

STELTER, Gilbert. ‘Does Urban History Need A Theory of the City?: Theory and Urban History’, *The Urban History Newsletter*, March 2001, 25, pp. 3-5.

ŞENGÜL, Tarık. ‘2000’li Yıllara Girerken Türk Kentleşme Yazımı Üzerine Genel Bir Değerlendirme’, *Dünyada ve Türkiye’de Güncel Sosyolojik Gelişmeler*, Sosyoloji Derneği, 1994, Ankara.

ŞENGÜL, Tarık. ‘Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekanı’, *Praksis Kent ve Kapitalizm Özel Sayısı*. 2001, Sayı:2, pp. 9-32.

ŞENGÜL, Tarık. ‘Kentsel Çelişki ve Siyaset’, *Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi*, İmge Kitabevi, 2009, Ankara.

ÜÇER, Z., Yılmaz, G. ‘Kent Ütopyaları Kapsamında Konut Tipolojileri’, *G.Ü. Fen Bilimleri Dergisi*, 2004, 17(4), ss.133-147.

VERGİN, Nur. *Kentleşme ve Siyasal Yaşam*, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1977, İstanbul.

YÖRÜKAN, Ayda. *Şehir Sosyolojisinin Teorik Temelleri*, Mesken Genel Müdürlüğü, 1968, Ankara.

WARD, Stephen. *The Garden City, Past, Present and Future*, E&F Spon, 1992, London.

WEBER, Max. *Şehir, Modern Kentin Oluşumu*, M. Ceylan (Çev). Bakış, 2000, İstanbul.

WIRTH, Frank Lloyd. "Urbanism As a Way of Life", *The American Journal Of Sociology*, 1938, Vol.44, No.1, pp.1-24.

WRIGHT, Frank Lloyd. "Broadacre City: A New Community Plan", *Architectural Record*, 1935, 77,4, pp. 243-254